

Datum
21 december 2007

Ons kenmerk
2007-0000547926

Onderdeel
DGB|BFO|IFLO

Inlichtingen
Drs. R.A. Bik
T 070 4266871
F

Uw kenmerk

Blad
1 van 2

Aantal bijlagen
1

Bezoekadres
Schedeldoekshaven 200
2511 EZ Den Haag

Postadres
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Internetadres
www.minbzk.nl

Provinciale Staten van Drenthe
Postbus 122
9400 AC Assen

Onderwerp
Financieel toezicht: vorm en bevindingen 2008

Inleiding

Met deze brief informeer ik u over de toezichtvorm voor 2008 en de belangrijkste overige toezichtbevindingen.

Daarnaast zend ik Gedeputeerde Staten van uw provincie een brief waarin uitgebreid wordt ingegaan op de overige toezichtbevindingen, waaronder de resultaten van twee variabele onderzoeken (duurzaam financieel evenwicht en reserves en voorzieningen). Een afschrift van die brief treft u hierbij aan.

Toezichtvorm voor 2008

Naar aanleiding van de mij toegezonden begroting 2008 en jaarrekening 2006 deel ik u hierbij mede dat ik van oordeel ben dat uw provincie voor het komende jaar, met inachtneming van artikel 207 van de Provinciewet, onder de repressieve toezichtvorm kan blijven.

Duurzaam financieel evenwicht

In de brief aan Gedeputeerde Staten heb ik aangegeven dat uw begroting en meerjarenraming in de vorm van een variabel onderzoek getoetst zijn op duurzaam financieel evenwicht. Het criterium duurzaam financieel evenwicht is vastgelegd in een gelijknamig wetsvoorstel tot wijziging van de Gemeentewet en de Provinciewet. Besloten is dit wetsvoorstel aan te houden tot de resultaten van de toezichtpilots in de provincies Noord-Brabant en Limburg bekend zijn (2010). De doorlichting van het interbestuurlijk toezicht door de commissie Oosting en de kabinetsreactie daarop is daarbij ook van belang. Wel is bestuurlijk afgesproken ondertussen op het duurzaam financieel evenwicht te toetsen, maar af te zien van sancties als daar niet aan wordt voldaan.

Het verschil met het huidige criterium van sluitendheid van de begroting is dat duurzaam evenwicht op meerdere jaren slaat. Niet de begroting voor het komende jaar, maar het integrale beeld van begroting én meerjarenraming is leidend voor het oordeel van de toezichthouder. Ik merk in de brief aan

Datum
21 december 2007

Ons kenmerk
2007-0000547926

Onderdeel
DGB|BFO|IFLO

Blad
2 van 2

Gedeputeerde Staten op dat in één provinciebegroting de transparantie zodanig is dat het duurzaam financieel evenwicht direct op basis daarvan globaal kon worden beoordeeld. Ik ben van oordeel dat uw provincie globaal aan het criterium van duurzaam financieel evenwicht voldoet. Ten opzichte van de overige provincies voldoet het inzicht in de ramingen in uw begroting en meerjarenraming ruimschoots bovengemiddeld aan de toetspunten uit het onderzoek. Wel is het in dit verband van belang dat op het punt van de raming van de incidentele baten en lasten (inclusief de onttrekkingen en toevoegingen aan de algemene reserves) voldaan gaat worden aan de eisen van het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV). Ik doe tevens een aantal aanbevelingen en ik geef aan dat ambtelijk met uw provincie zal worden verkend welke mogelijkheden er zijn om de transparantie van uw begroting ten aanzien van duurzaam financieel evenwicht te verbeteren.

Belangrijkste overige toezichtbevindingen

Allereerst constateer ik in de brief aan Gedeputeerde Staten dat de begroting en meerjarenraming van uw provincie evenals vorig jaar op hoofdlijnen voldoen aan de daaraan te stellen eisen van wet- en regelgeving.

Overigens is ook geconstateerd dat de financiële begroting op twee punten nog niet voldoet aan de eisen die het BBV stelt.

Tevens is er in die brief op gewezen dat uw begroting 2008 op een enkel onderdeel niet voldoet aan de eisen die door het BBV worden gesteld aan de *reserves, voorzieningen en de toelichting daarop*.

DE STAATSSECRETARIS VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN
KONINKRIJKSRELATIES,

voor deze,

het hoofd van de Inspectie Financiën Lokale en provinciale Overheden,

W.A.I.M. Segers

Datum
21 december 2007

Ons kenmerk
2007-0000547925

Onderdeel
DGB|BFO|IFLO

Inlichtingen
Drs. R.A. Bik
T 070 4266871
F

Uw kenmerk

Blad
1 van 5

Aantal bijlagen
5

Bezoekadres
Schedeldoekshaven 200
2511 EZ Den Haag

Postadres
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Internetadres
www.minbzk.nl

Gedeputeerde Staten van Drenthe
Postbus 122
9400 AC Assen

Onderwerp

Financieel toezicht: vorm en bevindingen 2008

Inleiding

Naar aanleiding van de mij toegezonden begroting 2008 en jaarrekening 2006, zend ik Provinciale Staten van uw provincie een brief, waarin naast mijn besluit over de toezichtvorm voor 2008, ook de belangrijkste toezichtbevindingen aan de orde worden gesteld. Een afschrift van deze brief treft u hierbij aan.

In die brief heb ik meegedeeld dat ik van oordeel ben dat uw provincie voor het komende jaar met inachtneming van artikel 207 van de Provinciewet onder de repressieve toezichtvorm kan blijven. Tevens constateer ik daarin dat de begroting van uw provincie op hoofdlijnen voldoet aan de daaraan te stellen eisen van wet- en regelgeving. In dit verband wil ik u ook danken voor uw constructieve reactie op mijn toezichtbevindingen van vorig jaar.

In deze brief ga ik in op de bevindingen over de begroting, de uitkomsten van de variabele onderzoeken (duurzaam financieel evenwicht en reserves en voorzieningen) en de overige financiële beheeraspecten. Deze brief en de aan deze brief ten grondslag liggende feiten zijn ambtelijk met uw provincie afgestemd (hoor en wederhoor). De voor beide variabele onderzoeken gehanteerde toetspunten zijn al eerder dit jaar ambtelijk gedeeld.

Begroting

Vereisten wet- en regelgeving

Evenals vorig jaar constateer ik dat alle paragrafen van uw begroting op hoofdlijnen voldoen aan de eisen van het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV).

In uw reactie op mijn brief over de begroting 2007 heeft u toegezegd in de begroting 2008 aan de door mij gememoreerde omissies ten aanzien van de BBV-eisen bij de financiële begroting te zullen voldoen. Ik heb geconstateerd dat

Datum
21 december 2007

Ons kenmerk
2007-0000547925

Onderdeel
DGB|BFO|FLO

Blad
2 van 5

dit tot diverse verbeteringen heeft geleid, maar dat er nog enkele punten zijn waarvoor ik nogmaals uw aandacht vraag.

1. Hoewel de toelichting op de (specifieke) oorzaken bij een aanmerkelijk verschil met de raming van het vorige dienstjaar is verbeterd, geldt dit nog niet voor de toelichting op de (specifieke) oorzaken van aanmerkelijke verschillen ten opzichte van het voorvorige dienstjaar.
2. Ik constateer dat er in de financiële begroting nog geen inzicht is gegeven in zowel de beoogde toevoegingen als onttrekkingen aan reserves per programma.

Aanbevelingen

Voor de paragrafen in uw begroting doe ik u onderstaand een aanbeveling, die naar mijn inzicht de volledigheid, leesbaarheid, transparantie en informatiewaarde van de begroting verder vergroot.

3. Ik adviseer u de belangrijkste specifieke risico's van de verbonden partijen aan te geven en een relatie te leggen met de paragraaf weerstandsvermogen. In dit verband adviseer ik u tevens om in zowel de paragrafen weerstandsvermogen als verbonden partijen meer duidelijkheid te geven over de risico's in verband met de vordering van de Europese Commissie met betrekking tot het Kompasprogramma aangezien het Samenwerkingsverband Noord Nederland (SNN) zelf heeft aangegeven hiervoor onvoldoende reserves te hebben. Het betreft dan namelijk een (materieel) risico te relateren aan de hiervoor ontoereikende weerstandscapaciteit van uw provincie in plaats van aan de hiervoor ontoereikende weerstandscapaciteit van SNN.

Uitkomsten van de variabele onderdelen van het toezicht

Inleiding

Jaarlijks wordt door de Inspectie Financiën Lokale en provinciale Overheden van mijn ministerie in het kader van het financiële toezicht op de provincies zowel een gemeenschappelijk gekozen onderzoek met de provinciale toezichthouders uitgevoerd als een eigen variabel onderzoek. Voor de begroting 2008 is als gemeenschappelijk onderzoek met de provinciale toezichthouders gekozen voor het onderwerp duurzaam financieel evenwicht. Het eigen variabele onderzoek van mijn ministerie betreft het onderwerp reserves, voorzieningen en de toelichting daarop. Voor een uitgebreid overzicht van de resultaten van deze onderzoeken wordt verwezen naar de bijlagen 1 tot en met 4.

Totaalbeeld provincies

Uit de onderzoeken komt voor de provincies het volgende totaalbeeld naar voren.

A) Duurzaam financieel evenwicht:

Datum
21 december 2007

Ons kenmerk
2007-0000547925

Onderdeel
DGB|BFO|IFLO

Blad
3 van 5

Het verschaffen van inzicht in de onderbouwing van de ramingen kan op een aantal belangrijke onderdelen van de begrotingen en meerjarenramingen van de meeste provincies nog verbeterd worden. Verbeteringen zijn vooral mogelijk op het terrein van de vervangingsinvesteringen, de inventarisatie en kwantificering van de risico's, de onderhoudsramingen en de incidentele baten en lasten (volledig én meerjarig) in samenhang met de beschikking over de reserves. Het inzicht in de onderbouwing van de ramingen in de begrotingen en de meerjarenramingen van vier provincies voldoet ruimschoots bovengemiddeld aan de gehanteerde toetspunten (Drenthe, Fryslân, Groningen en Limburg), waarbij Limburg globaal aan alle getoetste aspecten voldoet.

B) Reserves, voorzieningen en de toelichting daarop:

Bij de provincies Flevoland, Fryslân, Limburg, Noord-Brabant, Utrecht en Zuid-Holland is alle door het BBV vereiste informatie ten aanzien van de reserves, voorzieningen en de toelichting daarop aangetroffen. Ook het beeld bij de overige provincies is overwegend positief. Gemiddeld wordt aan 96% van de toetspunten voldaan. Bij de overige punten van belang voor de bepaling van het duurzaam financieel evenwicht en het toezichtoordeel is het beeld minder positief. Gemiddeld wordt aan 56% van de toetspunten voldaan. Uit het onderzoek komt naar voren dat bij een aantal provincies de transparantie op het gebied van reserves, voorzieningen en de toelichting daarop in de jaarrekening verder vergroot kan worden door (kwantitatief) aan te geven welke reserve (of welk deel van de reserve) 'beklemd' is ten behoeve van kapitaallasten. Daarnaast komt naar voren dat hoewel de verminderingen en vermeerderingen van de reserves kwantitatief worden aangegeven, bij een aantal provincies de oorzaken van de belangrijkste mutaties, de verschillen tussen de realisatie en begroting en de verschillen tussen de begrotingsjaren niet of onvoldoende worden toegelicht.

Beeld van uw provincie

Voor uw provincie komt uit beide onderzoeken het volgende naar voren.

A) Duurzaam financieel evenwicht:

Globaal wordt voldaan aan het criterium duurzaam financieel evenwicht. Ten opzichte van de overige provincies voldoet het inzicht in de ramingen in uw begroting ruimschoots bovengemiddeld aan de toetspunten uit het onderzoek. Op enkele (essentiële) onderdelen ontbreekt echter nog directe informatie in de begroting en meerjarenraming op grond waarvan Provinciale Staten beter tot een oordeel kunnen komen over het duurzaam financieel evenwicht:

Datum
21 december 2007

Ons kenmerk
2007-000547925

Onderdeel
DGB|BFO|FLO

Blad
4 van 5

- *Vereisten wet- en regelgeving:*
 - 4) De incidentele baten en lasten voor het jaar 2011 ontbreken in het desbetreffende overzicht..
 - 5) De onttrekkingen en toevoegingen aan de algemene reserve komen niet voor in het overzicht van incidentele baten en lasten.

- *Aanbevelingen:*
 - 6) De investeringslasten voor de vervangingsinvesteringen transparant in de begroting en meerjarenraming verwerken, bij voorkeur aan de hand van een (meerjarig) vervangingsschema.

Mede aan de hand van de hiervoor genoemde aanbevelingen en de gehanteerde toetspunten, zal in ambtelijk overleg met uw provincie worden besproken welke mogelijkheden er zijn om de transparantie van uw begroting ten aanzien van duurzaam financieel evenwicht te verbeteren.

B) Reserves, voorzieningen en de toelichting daarop:

Uw provincie voldoet grotendeels en ten opzichte van de overige provincies benedengemiddeld aan de toetspunten uit het onderzoek. Zowel de financiële begroting, de meerjarenraming als de jaarrekening voldoen nagenoeg geheel aan de hieraan in het BBV gestelde eisen. Voor een volledig inzicht ontbreekt echter informatie op het volgende onderdeel:

- *Vereisten wet- en regelgeving:*
 - 7) In de toelichting op de balans is niet (kwantitatief) aangegeven welke reserve (of welk deel van de reserve) 'beklemd' is ten behoeve van kapitaallasten (BBV, artikel 54.2.d).

Overige financiële beheeraspecten

Voor mijn oordeel over uw rekening maak ik mede gebruik van de bevindingen van de accountant. Ik constateer dat u de gesignaleerde knelpunten en de gegeven adviezen grotendeels onderschrijft en toezegt hieraan door verbetermaatregelen gevolg te geven.

Tot slot

Ik ontvang graag vóór 1 maart 2008 uw reactie in deze brief, in het bijzonder op de genummerde punten. Als er op de terreinen van de gesignaleerde verdere verbetermogelijkheden behoefte is aan goede voorbeelden van andere provincies dan hoor ik dat graag van u.

Datum
21 december 2007

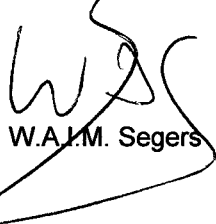
Ons kenmerk
2007-0000547925

Onderdeel
DGB|BFO|IFLO

Blad
5 van 5

Een afschrift van deze brief heb ik heden aan Provinciale Staten gezonden.

DE STAATSSECRETARIS VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN
KONINKRIJKSRELATIES,
voor deze,
het hoofd van de Inspectie Financiën Lokale en provinciale Overheden,

W.A.J.M. Segers

BIJLAGE 1

UITKOMSTEN VAN HET ONDERZOEK NAAR DUURZAAM FINANCIIEEL EVENWICHT EN HET ONDERZOEK NAAR RESERVES, VOORZIENINGEN EN DE TOELICHTING DAAROP

1. ALGEMEEN

Jaarlijks wordt door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) in het kader van het financiële toezicht op de provincies zowel een gemeenschappelijk gekozen onderzoek met de provinciale toezichthouders uitgevoerd als een eigen variabel onderzoek. Voor de begroting 2008 (en de meerjarenraming 2009-2011) is als gemeenschappelijk onderzoek met de provinciale toezichthouders gekozen voor het onderwerp duurzaam financieel evenwicht. Het eigen variabele onderzoek van BZK betreft het onderwerp reserves, voorzieningen en de toelichting daarop. Deze bijlage geeft de resultaten weer van beide onderzoeken en zal deel uitmaken van het toezichtverslag aan de Tweede Kamer over het door BZK uitgevoerde financiële toezicht op de provincies en de gemeenschappelijke regelingen waaraan provincies deelnemen.

Basis voor beide onderzoeken zijn de provinciale begrotingen voor 2008, de meerjarenramingen 2009-2011 en de provinciale jaarrekeningen 2006. De onderzoeken zijn uitgevoerd door de Inspectie Financiën Lokale en provinciale Overheden (IFLO) op basis van de regulier toegezonden stukken in het najaar van 2007. Vooraf zijn de aan het onderzoek ten grondslag liggende toetspunten ambtelijk gedeeld. De uitkomsten van het onderzoek zijn voorgelegd aan de provincies ter afstemming van de feiten. In de toezichtbrieven zijn de belangrijkste resultaten van de beide onderzoeken opgenomen.

2. GEMEENSCHAPPELIJK ONDERZOEK: DUURZAAM FINANCIIEEL EVENWICHT

Achtergrond

Het criterium duurzaam financieel evenwicht is vastgelegd in een gelijknamig wetsvoorstel tot wijziging van de Provinciewet en de Gemeentewet. Besloten is dit wetsvoorstel aan te houden tot de resultaten van de toezichtpilots in de provincies Noord-Brabant en Limburg bekend zijn (2010). De doorlichting van het interbestuurlijk toezicht door de commissie Oosting en de kabinetsreactie daarop is daarbij ook van belang. Wel is bestuurlijk afgesproken ondertussen op het duurzaam financieel evenwicht te toetsen, maar af te zien van sancties als daar niet aan wordt voldaan. Door de keuze van duurzaam financieel evenwicht als jaarthema kan (praktijk)ervaring worden opgedaan, die gebruikt kan worden bij de beslissing over de eventuele invoering van het wetsvoorstel na 2010. De financieel toezichthouders hebben het voornemen om op basis van de ervaringen over 2008 te besluiten of duurzaam financieel evenwicht ook in 2008 en 2009 het gezamenlijk toezichtthema blijft.

Het grootste verschil tussen duurzaam financieel evenwicht en het actuele criterium structureel evenwicht is dat duurzaam financieel evenwicht meer jaren beslaat. Het integrale beeld van begroting én meerjarenraming is leidend. Het nieuwe criterium sluit beter aan bij de ontwikkeling van de financiële functie van provincies en gemeenten in de afgelopen jaren. Het financieel toezicht heeft zich in de loop van de tijd eveneens in die richting ontwikkeld. Het wetsvoorstel waarin duurzaam financieel evenwicht is opgenomen geeft nadrukkelijk de gegroeide praktijk weer om te kijken naar de meerjarenraming én de risico's binnen de financiële positie. Het jaarthema duurzaam financieel evenwicht omvat dan ook toetspunten die de beoordeling of dat evenwicht aanwezig is ondersteunen.

Aanpak van het onderzoek

De saldi in de begroting en de meerjarenraming na bestemming vormen het vertrekpunt van het onderzoek (zie bijlage 2, vraag 1). Na eliminatie van de incidentele baten en lasten volgens de begroting, resteert het structurele saldo (vraag 2). Vraag 3 attendeert de toezichthouder op eventuele ervaringen in voorgaande jaren waardoor extra aandacht bij de beoordeling noodzakelijk is. In vraag 4 vindt een nadere beoordeling van het in vraag 2 berekende meerjarige structurele saldo plaats aan de hand van toetspunten.

Deze toetspunten zijn opgesteld op basis van praktijkervaringen en beogen op een aantal kritische factoren het inzicht in de onderbouwing van de ramingen alsmede de daarmee samenhangende realiteit van die ramingen te beoordelen. Als in het bijzonder de realiteit naar het oordeel van de toezichthouder niet voldoet, kan deze via een correctie zijn oordeel inzichtelijk maken aan de hand van een gecorrigeerd begrotingssaldo. Correcties zijn pas doorgevoerd bij concrete aanwijzingen dat ramingen onvoldoende realiteit hebben. Deze correcties vormen (nog) geen onderdeel van dit onderzoeksverslag, maar ze zijn wel bij de desbetreffende provincies ambtelijk aan de orde gesteld. Het onderzoek sluit af met vragen over het toezichtoordeel op basis van het eventueel gecorrigeerde begrotingssaldo (vraag 5).

Uitkomsten van het onderzoek

De scores van de vragen 3, 4 en 5 zijn opgenomen in bijlage 3.

Vraag 3: ervaringen geen aanleiding voor extra aandacht

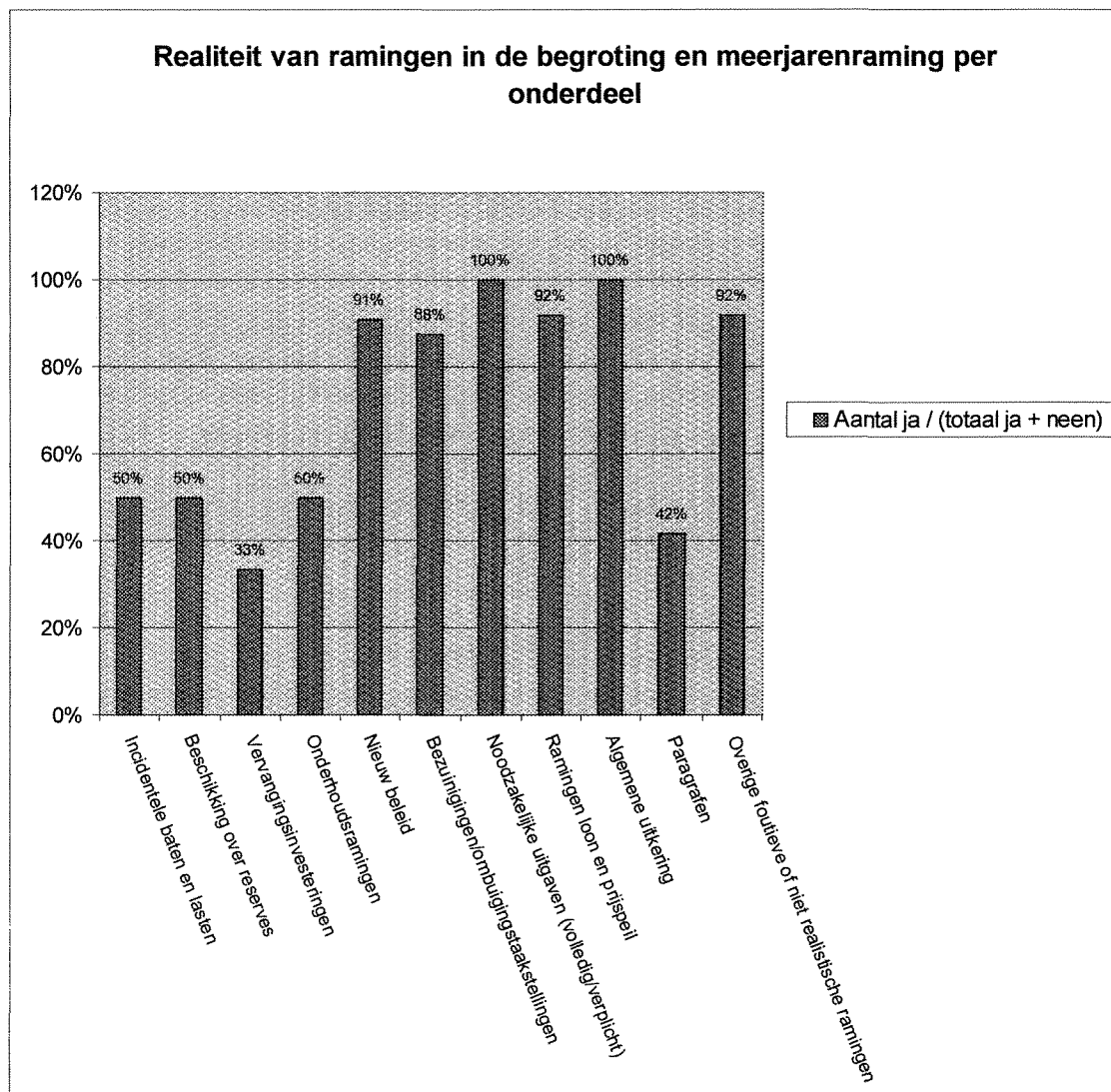
Vraag 3 laat zien dat er momenteel geen ervaringen of bevindingen in de voorgaande jaren bij de provincies zijn die hebben geleid tot extra aandacht bij de beoordeling.

Vraag 4: de realiteit van de ramingen per onderdeel

Grafiek 1 geeft de mate van inzicht weer in de onderbouwing (van de realiteit) van de ramingen in de provinciebegrotingen per onderdeel via de toetspunten van vraag 4. De toetspunten zijn beantwoord met 'ja' of 'neen' of (soms) 'niet van toepassing'. Ieder onderdeel heeft enkele toetspunten waarmee de toezichthouder beoordeelt of belangrijke informatie ter onderbouwing van de raming beschikbaar is en/of of een raming realistisch

en/of volledig is. De redactie van ieder toetspunt is zodanig gesteld dat 'ja' aangeeft dat aan het genoemde toetspunt is voldaan. Indien één van de toetspunten van een onderdeel met 'neen' is beantwoord, dan is 'neen' ook de uitkomst voor dat onderdeel. Dit 'neen' kan tevens tot uitdrukking brengen dat het inzicht in de onderbouwing van de ramingen volgens de toezichthouder niet geheel voldoet.

Grafiek 1

Uit grafiek 1 blijkt dat op de onderdelen vervangingsinvesteringen en paragrafen het inzicht in de onderbouwing van de ramingen als niet volledig is beoordeeld. Bij de vervangingsinvesteringen is de verklaring dat de begroting veelal onvoldoende inzicht biedt in zowel (de aanwezigheid van) een vervangingsschema voor investeringen (4c1)¹ als de verwerking van alle investeringslasten daarvoor (4c2). De lage beoordeling van de paragrafen is vooral te verklaren door het (grote) aantal en de diversiteit van de vragen. Meest voorkomend is de constatering dat in de paragraaf weerstandsvermogen een methodisch onderbouwde risico-inventarisatie ontbreekt (4j4) evenals een gekwantificeerde schatting van de risico's (4j5).

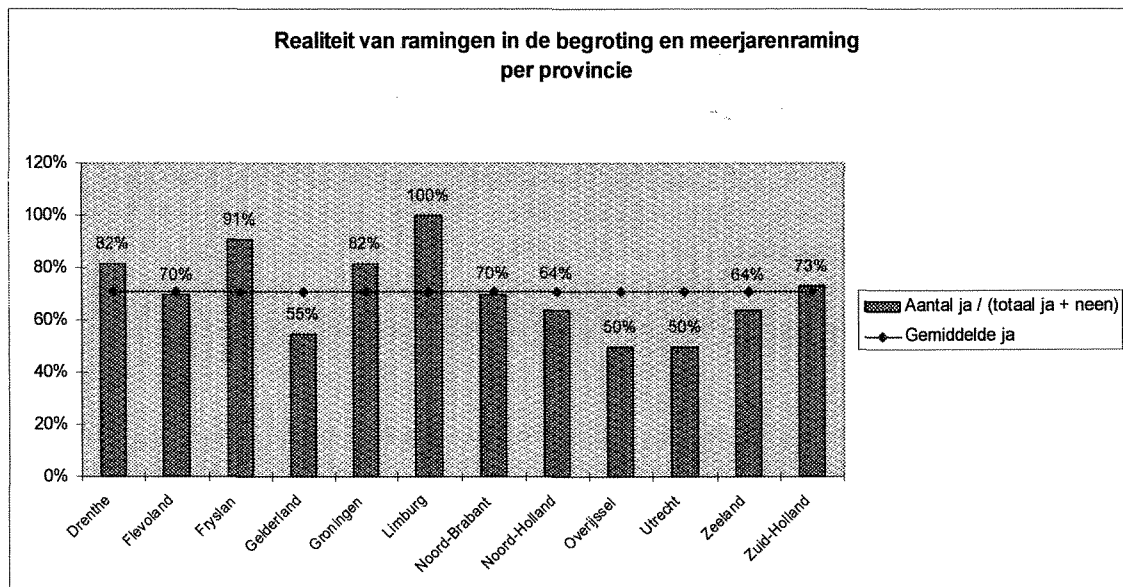
Verder is de onderbouwing van de realiteit van de ramingen ook op de onderdelen 'incidentele baten en lasten', 'beschikking over reserves' en 'onderhoudsramingen' bij diverse provincies niet als volledig beoordeeld. Bij de 'incidentele baten en lasten' zijn veelal de ramingen als niet realistisch of onvolledig beoordeeld (4a3), met name doordat de incidentele reservemutaties niet bij de incidentele baten en lasten zijn opgenomen. Daarnaast wordt de realiteit soms ook nog beperkt doordat het overzicht incidentele baten en lasten niet meerjarig is (4a2). Het onderdeel 'beschikking over reserves' vertoont nauwe samenhang met het onderdeel incidentele baten en lasten, zoals blijkt uit de hiervoor gegeven verklaring (4b1 en 2). Tot slot blijkt bij het onderdeel 'onderhoudsramingen' dat er niet altijd actuele, vastgestelde onderhoudsplannen zijn (4d1), dat niet duidelijk is of de ramingen uit die plannen in de begroting zijn verwerkt (4d2) en dat bij achterstallig onderhoud hiervoor niet altijd een voorziening wordt getroffen (4d4).

Vraag 4: de onderbouwing van de realiteit van de ramingen per provincie

Grafiek 2 geeft inzicht in de onderbouwing van de realiteit van de ramingen in de begrotingen en meerjarenramingen per provincie.

¹ Tussen haakjes staat het nummer van het toetspunt waarop de verklaring betrekking heeft.

Grafiek 2

Uit grafiek 2 blijkt dat er vier provincies boven het gemiddelde scoren (Drenthe, Fryslân, Groningen en Limburg). Het benoemen van een good practice uitsluitend op grond van deze percentages is echter niet mogelijk, onder meer doordat er geen weging van de gehanteerde toetspunten heeft plaatsgevonden en geen kwalitatief oordeel per toetspunt voor iedere provincie is bepaald.

Vraag 5: toezichtoordeel

Vraag 5 ten slotte geeft een beeld van het toezichtoordeel voor 2008. Hieruit blijkt dat één provincie volgens de toezichthouder niet beschikt over een sluitende begroting, maar dat dit evenwicht evenwel binnen de termijn van de meerjarenraming tot stand wordt gebracht. Hiermee wordt door alle twaalf provincies voldaan aan het huidige criterium structureel evenwicht. Ook voldoen alle provincies naar het oordeel van de toezichthouder globaal aan het criterium duurzaam financieel evenwicht. Dit betekent dan ook voor alle provincies dat beoordeling op basis van duurzaam financieel evenwicht dit jaar niet geresulteerd zou hebben in een ander toezichtregime dan op basis van het huidige criterium.

BBV-eisen en aanbevelingen

Op basis van de uitkomsten van het onderzoek naar duurzaam financieel evenwicht is een aantal ontwikkel- en aandachtspunten geformuleerd dat ten doel heeft te komen tot een verbetering van het inzicht in de onderbouwing van de ramingen. Deze punten beogen de transparantie van de begroting en meerjarenraming te bevorderen, waardoor zowel provinciale staten als de toezichthouder het duurzaam financieel evenwicht meer direct uit de begroting en meerjarenraming kunnen afleiden. Het onderzoek naar duurzaam financieel evenwicht is niet een onderzoek naar de naleving van de eisen van

het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV). Het onderzoek zegt wel iets over de manier waarop duurzaam financieel evenwicht uit de begrotingen en meerjarenramingen af te leiden is. Tevens maakt het inzichtelijk welke kritische factoren de toezichthouder daarbij van belang acht en hoe hij deze beoordeelt. De meeste ontwikkel- en aandachtspunten zijn te beschouwen als aanbevelingen. Alleen als het van toepassing zijnde BBV-artikel staat vermeld, betreft het een vereiste dat voortvloeit uit de regelgeving:

- Vervangingsinvesteringen
 - o inventariseer de vervangingsinvesteringen en geef aan dat alle daaruit voortvloeiende investeringslasten in de begroting en meerjarenraming zijn verwerkt;
- Paragrafen
 - o verwerk een methodisch onderbouwde risico-inventarisatie in de paragraaf weerstandsvermogen inclusief een gekwantificeerde schatting van de risico's;
- Incidentele baten en lasten/beschikking over reserves
 - o verbeter de volledigheid van het overzicht incidentele baten en lasten, vooral in relatie met de beschikking over reserves;
 - o neem in de meerjarenraming een meerjarig overzicht op van de incidentele baten en lasten;
- Onderhoudsramingen (artikel 12 BBV)
 - o zorg voor actuele onderhoudsplannen;
 - o vertaal die plannen zichtbaar en volledig in de begroting;
 - o tref een voorziening daar waar sprake is van achterstallig onderhoud.

Conclusie

Het verschaffen van inzicht in de onderbouwing van de ramingen kan op een aantal belangrijke onderdelen van de begrotingen en meerjarenramingen van de meeste provincies nog verbeterd worden. Verbeteringen zijn vooral mogelijk op het terrein van de vervangingsinvesteringen, de inventarisatie en kwantificering van de risico's, de onderhoudsramingen en de incidentele baten en lasten (volledig én meerjarig) in samenhang met de beschikking over de reserves. Het inzicht in de onderbouwing van de ramingen in de begrotingen en de meerjarenramingen van vier provincies voldoet bovengemiddeld (Drenthe, Fryslân, Groningen, en Limburg), waarbij Limburg globaal aan alle getoetste aspecten voldoet.

Het benoemen van een *good practice* uitsluitend op grond van deze percentages is echter niet mogelijk, onder meer doordat er geen weging van de gehanteerde toetspunten heeft plaatsgevonden en geen kwalitatief oordeel per toetspunt voor iedere provincie is bepaald. Gezien het groeitraject voor het onderwerp duurzaam financieel evenwicht (met inbegrip van de daarvoor te hanteren toetspunten) is het ook om die reden nog te vroeg om een *good practice* te bepalen.

3. VARIABEL ONDERZOEK: RESERVES EN VOORZIENINGEN EN DE TOELICHTING DAAROP

Achtergrond

De begroting en meerjarenraming moeten helder maken waar het geld aan uitgegeven zal worden, maar bijvoorbeeld ook waarvoor reserves en voorzieningen opgebouwd zijn of gaan worden. Uitgangspunt van het BBV is dan ook onder andere dat de aard en reden van reserves en voorzieningen inzichtelijk worden gemaakt. Verder vereist het BBV dat standen van en wijzigingen in reserves en voorzieningen transparant worden gemaakt. Het onderzoek richt zich dan ook op de mate waarin het genoemde inzicht wordt geboden.

Aanpak van het onderzoek

Uitgangspunt voor het onderzoek zijn de eisen uit het BBV op het vlak van reserves, voorzieningen en de toelichting daarop, zowel voor de financiële begroting als voor de balans in de jaarrekening. Deze eisen evenals het desbetreffende BBV-artikel staan vermeld in bijlage 4. Of de balans in de jaarrekening aan de BBV-eisen voldoet wordt primair door de accountant beoordeeld. Een aantal van die eisen is echter ook van belang voor de toezichthouder in verband met de beklemmdheid van de reserves (waaronder de relatie met het weerstandsvermogen) en voor het oordeel over het duurzaam financieel evenwicht.

Naast de in het BBV opgenomen eisen is ook gekeken naar de werking van de horizontale keten en heeft een kwalitatieve beoordeling plaatsgevonden van de informatie die mede van belang is voor het toezichtoordeel en de bepaling van het duurzaam financieel evenwicht. Bij alle toetspunten kan 'ja', 'neen' of 'niet van toepassing' worden ingevuld. De redactie van de toetspunten is zodanig gesteld dat 'ja' aangeeft dat aan de desbetreffende BBV-eis wel is voldaan en 'neen' dat dit niet het geval is.

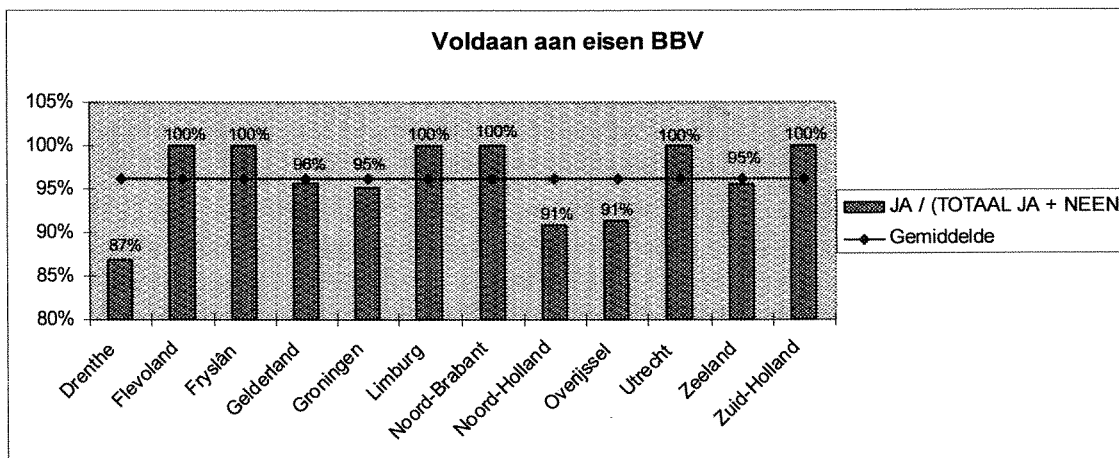
Uitkomsten van het onderzoek

Bijlage 4 laat de scores per toetspunt zien. Daarbij is zoals aangegeven onderscheid gemaakt tussen BBV-eisen, overige punten van belang voor de bepaling van het duurzaam financieel evenwicht en het toezichtoordeel en de werking van de horizontale keten.

Eisen BBV

Zes provincies (Flevoland, Fryslân, Limburg, Noord-Brabant, Utrecht en Zuid-Holland) voldoen aan alle toetspunten op basis van het BBV. Ook het beeld van de overige provincies is overwegend positief. Grafiek 3 geeft voor de eisen van het BBV het beeld van alle provincies weer, waarin het aantal keer 'ja' wordt uitgedrukt als percentage van het totaal aantal keer 'ja' én 'neen'. Het aantal keer 'niet van toepassing' wordt dus buiten beschouwing gelaten om een zuivere vergelijking te kunnen maken.

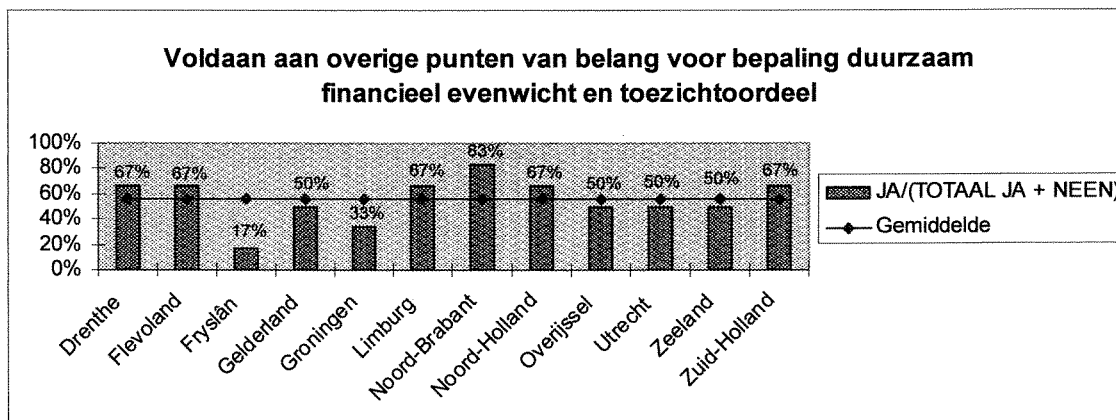
Grafiek 3

Uit de grafiek blijkt dat de meeste provincies boven of net onder het gemiddelde van 96% 'ja' zitten. De provincie Drenthe zit daar met 87% 'ja' wat verder onder.

Overige punten van belang voor de bepaling van het duurzaam financieel evenwicht en het toezichtoordeel

Grafiek 4

Uit grafiek 4 blijkt dat het beeld ten aanzien van de overige punten van belang voor de bepaling van het duurzaam financieel evenwicht en het toezichtoordeel minder positief is dan ten aanzien van de toetspunten met betrekking tot de eisen van het BBV. Gemiddeld wordt voor iets meer dan de helft (56%) 'ja' gescoord. De provincie Noord-Brabant scoort met 83% 'ja' het beste. Ook de provincies Drenthe, Flevoland, Limburg, Noord-Holland en Zuid-Holland zitten met 67% 'ja' boven het gemiddelde. Met name de provincies Groningen en vooral Fryslân scoren met respectievelijk 33% en 17% 'ja' verder onder het gemiddelde.

Punten over de werking van de horizontale keten

Bij zes provincies (Flevoland, Gelderland, Noord-Brabant, Noord-Holland, Overijssel en Zeeland) zijn er signalen van de accountant ten aanzien van (de toelichting op) de reserves en voorzieningen. Bij al deze provincies is er adequaat gereageerd op deze signalen. De gesignaleerde knelpunten en de gegeven adviezen worden grotendeels onderschreven en er wordt toegezegd hieraan door verbetermaatregelen gevolg te geven. Bij twee provincies (Limburg en Noord-Brabant) heeft de rekenkamer een onderzoek gedaan naar (de toelichting op) de reserves en voorzieningen. Ook hierbij is er adequaat gereageerd door beide provincies.

BBV-eisen en aanbevelingen

In aanvulling op het in het vorenstaande geschetste positieve beeld bij de *BBV-eisen*, blijkt uit het onderzoek dat bij een aantal provincies de transparantie op het gebied van reserves, voorzieningen en de toelichting daarop in de jaarrekening verder vergroot moet worden door (kwantitatief) aan te geven welke reserve (of welk deel van de reserve) 'beklemd' is ten behoeve van kapitaallasten. Het BBV (artikel 54.2.d) schrijft immers voor dat in het overzicht van het verloop van de reserves aangegeven moet worden wat de vermindering is van de reserve in verband met afschrijvingen op activa waarvoor een specifieke bestemmingsreserve is gevormd. Daarnaast wordt op dit vlak aanbevolen in de toelichting bij de balans bij de aard en reden van de reserves aan te geven of de reserve of een deel van de reserve gebruikt wordt ter dekking van kapitaallasten.

Als we kijken naar de *overige punten van belang voor de bepaling van het duurzaam financieel evenwicht en het toezichtoordeel* blijkt dat hoewel de verminderingen en vermeerderingen van de reserves kwantitatief worden aangegeven, de oorzaken van de belangrijkste mutaties bij een aantal provincies niet of onvoldoende worden toegelicht. Aanbevolen wordt:

- 1) In de begroting en meerjarenraming (en rekening) aan te geven in welke mate de besteding van een reserve al via besluitvorming concreet vastligt (bijvoorbeeld in bestedingsplannen of als bestuurlijk geormerkte aanspraken).
- 2) In de begroting en meerjarenraming (en rekening) voldoende inzicht te geven in de oorzaken van geraamde (gerealiseerde) toevoegingen en onttrekkingen aan reserves (Een relatie leggen tussen de toevoegingen en onttrekkingen enerzijds en het bereiken van de beleidsdoelen die men daarmee wil bereiken anderzijds).
- 3) In de begroting en meerjarenraming (en rekening) voldoende inzicht te geven in de oorzaken van de verschillen tussen de geraamde toevoegingen en onttrekkingen aan reserves in het begrotingsjaar enerzijds en de geraamde toevoegingen en onttrekkingen aan reserves in het vorige begrotingsjaar (en de gerealiseerde toevoegingen en onttrekkingen aan reserves in het voorvorige begrotingsjaar) anderzijds.

Conclusie

Bij de provincies Flevoland, Fryslân, Limburg, Noord-Brabant, Utrecht en Zuid-Holland is alle door het BBV vereiste informatie ten aanzien van de reserves, voorzieningen en de toelichting daarop aangetroffen. Ook het beeld bij de overige provincies is overwegend positief ten aanzien van de BBV-eisen. Gemiddeld wordt aan 96% van de toetspunten voldaan. Bij de overige punten van belang voor de bepaling van het duurzaam financieel evenwicht en het toezichtoordeel is het beeld minder positief. Gemiddeld wordt aan 56% van de toetspunten voldaan. Uit het onderzoek komt naar voren dat bij een aantal provincies de transparantie op het gebied van reserves, voorzieningen en de toelichting daarop in de jaarrekening verder vergroot kan worden door (kwantitatief) aan te geven welke reserve (of welk deel van de reserve) 'beklemd' is ten behoeve van kapitaallasten. Daarnaast komt naar voren dat hoewel de verminderingen en vermeerderingen van de reserves kwantitatief worden aangegeven, bij een aantal provincies de oorzaken van de belangrijkste mutaties, de verschillen tussen de realisatie en begroting en de verschillen tussen de begrotingsjaren niet of onvoldoende worden toegelicht.

BIJLAGE 2

TOETSPUNTEN DUURZAAM FINANCIËEL EVENWICHT

Gemeente/provincie:

(bedragen x € 1.000)

2008 2009 2010 2011

1. **Wat is het begrotingssaldo na bestemming (functie 990; meerjarig) volgens opgave gemeente/provincie?**

2. Incidentele baten en lasten

a. Wat zijn *volgens de opgave van de gemeente/provincie* de incidentele *baten* (meerjarig)?

b. Wat zijn *volgens de opgave van de gemeente/provincie* de incidentele *lasten* (meerjarig)?

Begrotingssaldo na eliminatie van de incidentele componenten

0 0 0 0

3. Is naar aanleiding van ervaringen/bevindingen, zoals bij beslissingen over de toezichtsvorm in voorgaande jaren, signalen van de accountant of de rekenkamer(functie) of knelpunten in de P&C-cyclus, extra aandacht van de toezichthouder bij de beoordeling noodzakelijk?

ja/nee

4. Beoordeling realiteit ramingen

Zijn *naar het oordeel van de toezichthouder* de baten en lasten van de hierna opgenomen onderdelen zowel in de begroting als de meerjarenraming (MJR) realistisch geraamd?

Facultatieve correcties toezichthouder (in bedragen) op basis van beantwoording van de toetspunten en subvragen:

a. Incidentele baten en lasten

1. Is er een overzicht van incidentele baten en lasten als bedoeld in artikel 19 BBV?

ja/nee

2. Zijn de incidentele baten en lasten meerjarig geraamd?

ja/nee

3. Zijn de ramingen in het overzicht van incidentele baten en lasten *volledig en realistisch*?

ja/nee/nvt

b. Beschikking over algemene- en bestemmingsreserves

1. In de begroting zijn geen onttrekkingen aan reserves aangetroffen die niet zijn opgenomen in de lijst incidentele baten en lasten en wel een bedreiging vormen voor het materiele begrotingsevenwicht in de begroting? *

ja/nee

2. Als hiervoor, maar dan of dergelijke onttrekkingen in de MJR ontbreken? *

ja/nee

c. Vervangingsinvesteringen

1. Is er voor de vervangingsinvesteringen sprake van een vervangingsprogramma of een meerjarig investeringsoverzicht?

ja/nee

2. Zijn de investeringslasten voor de vervangingsinvesteringen integraal verwerkt in zowel begroting als MJR?

ja/nee

d. Onderhoudsramingen

1. Is er sprake van actuele/geactualiseerde beheerplannen?

ja/nee

2. Zijn de uit beheerplannen voortvloeiende ramingen verwerkt in zowel de begroting als de MJR?

ja/nee

3. Indien niet het geval, is er sprake van gefaseerd verhogen van de bedragen in de meerjarenraming naar het onderhoudsniveau geïndiceerd in de beheerplannen?

ja/nee/nvt

4. Als er sprake is van achterstallig onderhoud, wordt hiervoor in voldoende mate een voorziening getroffen?

ja/nee/nvt

e. Nieuw beleid

1. Wordt inzicht/een opsomming gegeven in/van het nieuw beleid in de begroting en de MJR?

ja/nee/nvt

2. Zijn de hieruit voortvloeiende lasten verwerkt in zowel begroting als MJR?

ja/nee/nvt

f. Bezuinigingen/ombuigingstaakstelling

1. Zijn de bezuinigingen in begroting en MJR geakkordeerd door de gemeenteraad/staten?

ja/nee/nvt

2. Zijn de bezuinigingen in zowel begroting als MJR voldoende concreet en realistisch?

ja/nee/nvt

g. Noodzakelijke uitgaven (volledig/verplicht)

1. Zijn de verplichte uitgaven in zowel begroting als MJR volledig en realistisch?

ja/nee

h. Ramingen loon en prijspeil (in relatie tot de geraamde algemene uitkering)

1. Zijn tenminste de uitgangspunten vermeld in de mei/junicirculaire, verwerkt in de ramingen van het begrotingsjaar?

ja/nee

2. Als hiervoor, maar dan in de MJR?

ja/nee

i. Algemene uitkering (volumina, autonome ontwikkelingen)

1. Is de raming van het (reëel) accres in de begroting en de MJR realistisch in verhouding tot het accres uit tenminste de mei/junicirculaire?

ja/nee

2. In de raming van de algemene uitkering voor het begrotingsjaar of de MJR zijn geen fouten aangetroffen die realiteit van die raming aantasten? *

ja/nee

3. Zijn de ramingen van de algemene uitkering van begrotingsjaar er die van de MJR blijkt de gehanteerde uitgangspunten/verdeelmaatstaven consistent?	ja/nee							
j. Paragrafen (voor kapitaalgoederen zie toetspunt 4d, - Grondexploitatie								
1. Zijn de exploitatieopzetten actueel?	ja/nee/nvt							
2. Is er, in geval van winstneming, sprake van een onderbouwing van de raming in de begroting/MJR cf. artikel 16 BBV?	ja/nee/nvt							
3. Zijn, in geval van exploitatietekorten, hiervoor bedragen ter dekking geraamd/opgenomen in de begroting/MJR?	ja/nee/nvt							
- weerstandsvermogen en risico's:								
4. Is er een methodisch onderbouwde risico-inventarisatie?	ja/nee							
5. Is er een gekwantificeerde schatting van de risico's?	ja/nee							
6. Indien het vorenstaande het geval is, heeft de gemeenteraad/hebben de staten dan een norm vastgesteld voor de omvang van de benodigde weerstandscapaciteit?	ja/nee/nvt							
7. Indien het vorenstaande het geval, voldoet het weerstandsvermogen van de gemeente/provincie tenminste aan de gestelde norm?	ja/nee/nvt							
- Verbonden partijen:								
8. Maken de financiële risico's voortvloeiend uit de aangegeven verplichtingen in het kader van de verbonden partijen deel uit van de door de gemeente/provincie opgestelde risico-inventarisatie?	ja/nee							
k. Overige foutieve of niet realistische ramingen								
1. In de begroting en/of MJR zijn geen fouten aangetroffen waardoor de realiteit van de ramingen wordt aangetast?	ja/nee							
2. Is de begroting en/of MJR verder versoond van niet-realistische ramingen die het begrotingsbeeld wezenlijk veranderen?	ja/nee							
3. Oorzaak(en) benoemen en indien mogelijk categoriseren naar 4a t/m 4k:								
I.								
II.								
III.								
Gecorrigeerd begrotingssaldo naar het oordeel van de toezichthouder								
						0	0	0
5. Toezichtoordeel								
a. Is de begroting materieel in evenwicht?	ja/nee							
b. Is het volgens de meerjarenraming aannemelijk dat in de eerstvolgende jaren het materiële evenwicht wordt bestendig of tot stand wordt gebracht?	ja/nee							
c. Zo ja, met ingang van welk jaar is er sprake van een materieel begrotingsevenwicht dat zich bestendigt?	jaar							
d. Met ingang van welk jaar was er bij de vorige begroting sprake van een materieel begrotingsevenwicht dat zich bestendigt?	jaar							
e. Is er sprake van structureel begrotingsevenwicht (cf. het huidige artikel 203 Gw.)?	ja/nee							
f. Is er sprake van duurzaam financieel evenwicht (DFE)?	ja/nee							
g. Wat is het van toepassing zijnde toezichtregime?	repressief/ preventief							
h. Is 5e en/of 5f nee en is 5g repressief?								
i. Zo ja, noem de oorza(a)k(en) van het repressieve toezicht in combinatie met het ontbrekende evenwicht:								
I.								
II.								
III.								
IV.								
V.								
j. Zijn er dwingende aanbevelingen geformuleerd ter verbetering van het financiële inzicht, die bij niet opvolgen daarvan volgend jaar, preventief toezicht tot gevolg kunnen hebben?	ja/nee							
k. Zijn er andere belangrijke opmerkingen in de toezichtbrief opgenomen die volgend jaar bij de beoordeling van de financiële positie van belang zijn?	ja/nee							

* Bevestigend antwoord = 'Ja'

**BIJLAGE 3
TOETS-PUNTEN DUURZAAM FINANCIËEL EVENWICHT**

	Aantal Totaal	Aantal ja	% ja v/h totaal	Aantal neen	% nee v/h totaal	Aantal nvt	% nvt v/h totaal	Aantal repressief	Aantal preventief
3 Is naar aanleiding van ervaringen/bevindingen, zoals bij beslissingen over de toezichtsvorm in voorgaande jaren, signalen van de accountant of de rekenkamer(functie) of knelpunten in de P&C-cyclus, extra aandacht van de toezichthouder bij de beoordeling noodzakelijk?	12	0	0%	12	100%	0	0%		
4 Zijn naar het oordeel van de toezichthouder de baten en lasten van de hierna opgenomen onderdelen zowel in de begroting als de meerjarenraming (MJR) realistisch geraamd?									
- Incidentiële baten en lasten	12	6	50%	6	50%	0	0%		
- Beschikking over algemene- en bestemmingsreserves	12	6	50%	6	50%	0	0%		
- Vervangingsinvesteringen	12	4	33%	8	67%	0	0%		
- Onderhoudsramingen	12	6	50%	6	50%	0	0%		
- Nieuw beleid	12	10	83%	1	8%	1	8%		
- Bezuinigingen/ombuigingstaakstellingen	12	7	58%	1	8%	4	33%		
- Noodzakelijke uitgaven (volledig/verplicht)	12	12	100%	0	0%	0	0%		
- Ramingen loon en prijspeil (in relatie tot de geraamde algemene uitkering)	12	11	92%	1	8%	0	0%		
- Algemene uitkering (volumina, autonome ontwikkelingen)	12	12	100%	0	0%	0	0%		
- Paragrafen	12	5	42%	7	58%	0	0%		
- Overige foutieve of niet realistische ramingen	12	11	92%	1	8%	0	0%		
5 Toezichtoordeel									
- Is de begroting materieel in evenwicht?	12	11	92%	1	8%	0	0%		
- Is het volgens de meerjarenraming aannemelijk dat in de eerstvolgende jaren het materiële evenwicht wordt bestendigd of tot stand wordt gebracht?									
- Zo ja, met ingang van welk jaar is er sprake van een materieel begrotingsevenwicht dat zich bestendigt?	12	12	100%	0	0%	0	0%		
- Met ingang van welk jaar was er bij de vorige begroting sprake van een materieel begrotingsevenwicht dat zich bestendigt?									
- Is er sprake van structureel begrotingsevenwicht (cf. het huidige artikel 203 Gw.)?	12	12	100%	0	0%	0	0%		
- Is er sprake van duurzaam financieel evenwicht (DFE)?	12	12	100%	0	0%	0	0%		
- Wat is het van toepassing zijnde toezichtregime?								12	0
- Is er geen structureel begrotingsevenwicht en geen DFE en toch repressief toezicht?	12	0	0%	12	100%	0	0%		
- Zijn er dwingende aanbevelingen geformuleerd ter verbetering van het financiële inzicht, die bij niet opvolgen daarvan volgend jaar, preventief toezicht tot gevolg kunnen hebben?	12	0	0%	12	100%	0	0%		
- Zijn er andere belangrijke opmerkingen in de toezichtbrief opgenomen die volgend jaar bij de beoordeling van de financiële positie van belang zijn?	12	12	100%	0	0%	0	0%		
Totaal	228	149	65%	74	32%	5	2%		

	BBV artikel	Antwoord	Drenthe	Flevoland	Fryslân	Gelderland	Groningen	Limburg	Noord-Brabant	Noord-Holland	Overijssel	Utrecht	Zeeland	Zuid-Holland	Totaal ja	Totaal neen	Totaal nvt	
			Antw.	Antw.	Antw.	Antw.	Antw.	Antw.	Antw.	Antw.	Antw.	Antw.	Antw.	Antw.				
<i>BBV-eisen t.a.v. de begroting en meerjarenraming:</i>																		
Bevat de financiële begroting/overzicht van baten en lasten:																		
1	de beoogde toevoegingen aan reserves?	17.d	ja/nee/nvt	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	12	0	0	
2	Zo ja, zijn deze aangegeven per programma?	17.d	ja/nee/nvt	neen	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	11	1	0	
Bevat de financiële begroting/overzicht van baten en lasten:																		
3	de beoogde onttrekkingen aan reserves?	17.d	ja/nee/nvt	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	12	0	0	
4	Zo ja, zijn deze aangegeven per programma?	17.d	ja/nee/nvt	neen	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	11	1	0	
Zijn in de toelichting bij de uiteenzetting van de financiële positie opgenomen (voor jaar t):																		
5	de stand en het verloop van de algemene reserve?	20.2.d	ja/nee/nvt	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	12	0	0	
6	de stand en het verloop van de bestemmingsreserves?	20.2.d	ja/nee/nvt	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	12	0	0	
7	de stand en het verloop van de voorzieningen?	20.2.e	ja/nee/nvt	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	12	0	0	
Zijn in de meerjarenraming en de toelichting daarop (voor jaren t+1, t+2 en t+3) opgenomen:																		
8	de stand en het verloop van de algemene reserve?	22.2	ja/nee/nvt	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	12	0	0	
9	de stand en het verloop van de bestemmingsreserves?	22.2	ja/nee/nvt	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	12	0	0	
10	de stand en het verloop van de voorzieningen?	22.2	ja/nee/nvt	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	12	0	0	
<i>Met betrekking tot reserves en voorzieningen geeft het BBV aanvullende eisen waaraan de balans (bij de jaarrekening) moet voldoen. Of de jaarrekening/balans aan de BBV-eisen voldoet wordt primair door de accountant beoordeeld. Maar op een aantal van die eisen ziet ook de toezichouder toe in verband met de beklemtheid van reserves (relatie met weerstandsvermogen) en voor het oordeel over het "duurzaam financieel evenwicht (DFE)" in dit verband zijn relevant:</i>																		
<i>BBV-eisen m.b.t. de balans (bij de rekening jaar t-2):</i>																		
Zijn de reserves onderscheiden naar:																		
11	algemene reserve	43	ja/nee/nvt	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	12	0	0	
12	bestemmingsreserves	43	ja/nee/nvt	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	12	0	0	
13	voorzieningen	44	ja/nee/nvt	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	12	0	0	
14	Vallen van derden verkregen middelen die specifiek besteed moeten worden onder de voorzieningen?	44.2	ja/nee/nvt	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	12	0	0	
15	Is onderscheid gemaakt tussen reserves die nog open staan en reserves die worden aangehouden voor de dekking van kapitaallasten of is aangegeven welke reserves beschikbaar zijn voor geactiveerde investeringen?	43toel. 51	ja/nee/nvt	ja	ja	ja	nvt	ja	ja	neen	ja	ja	ja	nvt	9	1	2	
Is in de toelichting op de balans tevens opgenomen:																		
16	Aard en reden van elke reserve en de toevoegingen en onttrekkingen?	54.1	ja/nee/nvt	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	12	0	0	
17	Overzicht met verloop per reserve gedurende het jaar?	54.2	ja/nee/nvt	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	12	0	0	
18	Aard en reden van elke voorziening en de wijzigingen daarin?	55.1	ja/nee/nvt	ja	ja	ja	neen	ja	ja	ja	ja	neen	ja	neen	10	2	0	
19	Overzicht met verloop per voorziening gedurende het jaar?	55.2	ja/nee/nvt	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	12	0	0	
20	Zijn de toevoegingen of onttrekkingen aan reserves uitsluitend bij resultaatbestemming verricht?	54toel	ja/nee/nvt	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	neen	ja	ja	ja	11	1	0	
21	Indien "rentatoerekening" heeft plaatsgevonden, is deze uitgevoerd als toevoeging bij resultaatbestemming?	54toel	ja/nee/nvt	ja	ja	ja	ja	ja	ja	nvt	ja	ja	nvt	ja	10	0	2	
22	Is er geen sprake van reserves die direct in mindering zijn gebracht op activa met een economisch nut?	54toel. 62	ja/nee/nvt	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	12	0	0	
23	Is kwantitatief aangegeven welk deel van de reserves "beklemd" is tbv afschrijvingen?	54.2d	ja/nee/nvt	neen	nvt	ja	neen	nvt	ja	neen	neen	ja	ja	nvt	5	4	3	
Totaal ja				20	22	23	22	20	23	23	20	21	23	21	259			
Totaal neen				3	0	0	1	1	0	0	2	2	0	1		10		
Totaal nvt				0	1	0	0	2	0	0	1	0	0	1			7	
Vragen mede van belang voor bepaling duurzaam financieel evenwicht en toezichtoordeel:																		
24	Wordt er (in de toelichting) aangegeven in welke mate de besteding van een reserve al via besluitvorming concreet vastligt (bijv. in bestedingsplannen of als bestuurlijk geormeerde aanspraken)?		ja/nee/nvt	neen	ja	neen	neen	neen	ja	ja	ja	neen	neen	ja	ja	6	6	0
25	Is er in de begroting voldoende inzicht in de oorzaken van geraamde toevoegingen en onttrekkingen aan reserves (wordt een relatie gelegd tussen de toevoegingen en onttrekkingen enerzijds en het bereiken van de beleidsdoelen die men daarmee wil bereiken anderzijds)?		ja/nee/nvt	ja	neen	neen	ja	neen	ja	ja	neen	ja	neen	neen	6	6	0	
26	Is er in de rekening voldoende inzicht in de oorzaken van gerealiseerde toevoegingen en onttrekkingen aan reserves (wordt een relatie gelegd tussen de toevoegingen en onttrekkingen enerzijds en het bereiken van de beleidsdoelen die men daarmee wil bereiken anderzijds)?		ja/nee/nvt	ja	ja	neen	neen	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	10	2	0	
27	Is er in de rekening voldoende inzicht in de oorzaken van de verschillen tussen de gerealiseerde toevoegingen en onttrekkingen aan reserves en de geraamde toevoegingen en onttrekkingen aan reserves?		ja/nee/nvt	ja	ja	neen	neen	neen	neen	ja	ja	neen	neen	ja	6	6	0	
28	Is er in de begroting voldoende inzicht in de oorzaken van de verschillen tussen de geraamde toevoegingen en onttrekkingen aan reserves in het begrotingsjaar en de geraamde toevoegingen en onttrekkingen aan reserves in het vorig begrotingsjaar?		ja/nee/nvt	neen	neen	neen	ja	neen	neen	neen	neen	neen	neen	neen	1	11	0	
29	Heeft het verkregen inzicht geen gevolgen voor vaststelling DFE?		ja/nee/nvt	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	neen	neen	ja	ja	11	1	0	
Totaal ja				4	4	1	3	2	4	5	4	3	3	3	40			
Totaal neen				2	2	5	3	4	2	1	2	3	3	3		32		
Totaal nvt				0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0			0	
Vragen over werking horizontale keten:																		
30	Zijn er geen signalen van de accountant t.a.v. (toelichting op) reserves / voorzieningen?		ja/nee/nvt	ja	neen	ja	neen	ja	ja	neen	neen	neen	ja	neen	ja	6	6	0
31	Zijn er geen signalen van de rekenkamer(functie) t.a.v. (toelichting op) reserves/voorzieningen?		ja/nee/nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	neen	neen	nvt	nvt	nvt	nvt	0	2	10	
32	Indien neen, is er adequaat gereageerd op deze signalen?		ja/nee/nvt	nvt	ja	nvt	ja	nvt	ja	ja	ja	nvt	nvt	ja	nvt	6	0	6
Totaal ja				1	1	1	1	1	2	1	1	0	1	1	12			
Totaal neen				0	1	0	1	0	1	2	1	1	0	1		8		
Totaal nvt				2	1	2	1	2	0	0	1	2	2	1			16	

1) Indien geen onderzoek naar reserves en voorzieningen: 'nvt'